

TERMIZ TUMANI SHAROITIDA G'ALLANING SO'RUVCHI ZARARKUNANDALARI TUR TARKIBI VA ZARARI

Botirov Sodiq Ahmad o'g'li, assistent,
Shomurodov Sherzod Chori o'g'li, assistent,
Xolmatov Shoxrux Mamarajab o'g'li, talaba,
 Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti.

Аннотация. Одним из факторов, снижающих урожайность сельскохозяйственных культур, являются вредные насекомые. Поэтому, защита растений от вредителей является одним из актуальных вопросов. В данной статье рассмотрены понятия об основных вредителях зерна.

Annotation. One of the factors that reduce the productivity of agricultural crops is harmful insects. Therefore, protection of plants from pests is one of the urgent issues. This article describes the concepts of the main pests of grain.

Kirish. Kuzgi bug'doy er yuzidagi eng keng tarqalgan asosiy oziq-ovqat ekinlaridan biridir, donasi oqsil, yog', uglevodlar va boshqalarning yuqori miqdori bilan belgilanadi. Shuning uchun o'simliklarni turli zararli organizmlardan himoya qilish muhimdir. Kleffman Group ma'lumotlariga ko'ra, 2021 yilda dunyoda bug'doy ekiladigan umumiy maydon 218 million gektarni tashkil etdi. Ekin maydoni bo'yicha beshta yetakchi davlatlar 122 million gektar maydonni egallaydi, bu dunyodagi barcha ekinlarning yarmidan ko'pini tashkil qiladi. Bug'doy ekiladigan maydonlar bo'yicha TOP-5 yetakchi: Hindiston - 30 million gektar; Rossiya - 27 million gektar; Evropa Ittifoqi - 26 million gektar; Xitoy - 24 million gektar; AQSh - 15 million gektar. [8]

G'allaning so'ruvchi zararkunandalari tur tarkibi va zarari.

Zararli xasva (Eurygaster integriceps Put) Scutelleridae — skutelleridlar oilasi,

Hemiptera — yarim qattiqqanotlilar turkumi. Zararli xasva Markaziy Osiyoda, Kavkazda, G'arbiy Yevropada va Yaqin Sharqdagi barcha mamlakatlarda tarqalgan. Voyaga yetgan xasvaning bo'yi 11—14 mm keladi. Tanasining rangi sariq yoki sarg'ishkulrang, sirti marmarsimon naqshli bo'ladi. Oldingi ko'kraging keying yarmi oldingi yarmidan oqishroq. Qalqonining tubida ikkita oqish dog'i bor. Qalqonining qorni

oxiriga yetib, yaxshi rivojlanganligi zararli xasva uchun juda xosdir. Qalqonining oxirgi uchi oval shaklda, boshining oldingi tomoni to'mtoq, boshining bo'yi eniga teng. Zararli xasvaning xususiyatlaridan biri ularning to'p bo'lib yashashidir. Bug'doy pishganda havo harorati va namlik yuqori bo'lganda xasvalar ekinlarga katta zarar yetkazadi. Masalan, O'zbekistonda xasvalar yer sathidan 2000 metrgacha baland bo'lgan joylarda o'simliklar qoldig'ida va to'kilgan burglar orasida qishlab chiqadi. Tog'oldi zonalarda to'kilgan barglar qurib, havo harorati 17°C dan oshganda, bu aprel oyining o'rtalariga to'g'ri keladi, xasvalar yana bug'doy ekilgan joylarga qaytadi.[1]

Zarari. Xasvalar O'rta Osiyoda bug'doy, arpa poyasi va boshog'ining shirasini so'rib katta zarar yetkazadi. Ular katta maydonlarda, bug'doyzorlarda, ayniqsa, kuzgi bug'doyga katta zarar yetkazadi. Masalan, 6 dona voyaga yetgan xasva 0,30 m.kv maydondagi bug'doy yoki arpani boshqoq chiqarishi davrida batamom nobud qilishi mumkin. Xasva poyani kechroq zararlasa, don puch va oqsil kam bo'lib qoladi, bunday bug'doy uni nonining sifati yomonlashadi. Xasva bilan zararlangan maydonlarda urug'lik donning 55%i unib chiqmaydi. Bu xasva arpa va bug'doydan tashqari, sholiga ham zarar yetkazadi. Ba'zi yillari u O'zbekistonda juda ko'payib ketadi.[3]

1-rasm. Termiz tumani Namuna hududida joylashgan bug'doyzorlardan olingan zararli xasva tuxumlari.

О'симлик битлари, ширалар — tengqanotli xartumli hashortlar kenja turkumi. Mingga yaqin turi ma'lum. Tana uzunligi 0,6—6,1 mm, tuxumsimon yoki oval shaklda, rangi och yashildan qo'ngirgacha. Boshi kamharakat, sanchibso'ruvchi og'iz apparati xartum ko'rinishida bo'lib, boshining orqa qismidan boshlangan bo'g'imlardan tashkil topgan. Mo'ylovlari 4—5 bo'g'imli. Ko'pincha qanotsiz. To'pto'p bo'lib yashaydi. Qanotlilari bir o'simlikdan boshqasiga ko'chib o'tadi. O'simlik bitlarining rivojlanish sikli: odatda, tuxum holida ikki yoki ko'p yillik o'simliklarda qishlaydi; bahorda tuxumdan qanotsiz urg'ochi — asoschi vujudga kelib, 55—75 lichinka tug'adi, bular tez orada rivojlanib voyaga yetadi; ikkinchi va navbatdagi keyingi avlodining voyaga yetgan individlari ham qanotsiz (partenogenetik, tirik tug'ib ko'payadi va qanotsiz qiz avlodni vujudga keltiradi). Rivojlanish sikli urug'langan tuxum qo'yish bilan tugallanadi. O'simlik bitlarilarining rivojlanish davri havo haroratiga bog'liq holda 4—21 kun. Mavsumda 20 — 26 ta avlod beradi.[4]

Xulosa va takliflar. G'allazorlarda tarqalgan so'ruvchi zararkunandalar o'rganildi. Dehqonlarga ushbu zararkunandalarga qarshi kurash choralari zararli xasvaning yosh lichenkalariga

2-rasm. Termiz tumani Namuna hududida joylashgan bug'doyzorlardan olingan o'simlik bitlari lichenkalari.

oltinko'z entomafagini qo'llash va kimyoviy preparatlardan (insektisid)lar qo'llash boyicha tavsiyalar berildi. Zararkunandalar tarqalgan dalalardan kiyingi tajribalar uchun hasharotlardan namunalar olindi.

ADABIYOTLAR:

1. Entomologiya (H.Kimsanboyev, S.Ergashev, R.O'lmasboyeva, B.Sulaymonov) „O'qituvchi“ nashriyot- matbaa ijodiy uyi Toshkent— 2006
2. Xo'jaev Sh.T. Entomologiya, qishloq xo'jalik ekinlarini himoya qilish va agrotoksikologiya asoslari. — Toshkent: Fan, 2010. — 355 b.
3. Xo'jaev.Sh.T. O'simliklarni zararkunandalardan uyg'unlashgan himoya qilishning zamonaviy usul va vositalari. Toshkent:<Navruz> -2015 331 b.
4. Olimjonov R.A. "Entomologiya"-Toshkent: O'qituvchi-1977.4.
5. Murodov S.A. "Umumiy entomologiya kursi".-Toshkent: "Mehnat" -19865.
6. Kimsanboyev.X.X., O'lmasbayeva R.SH., Xalilov Q.X.-"Umumiy va qishloq xo'jalik entomologiyasi".Toshkent: O'qituvchi-2002
7. <https://fayllar.org/>
8. <https://www.agropages.com/>

МОЙЛИ ЭКИНЛАРНИ КУНГАБОҚАР ПАРВОНАСИДАН УЙЎНЛАШГАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ ТАДБИРЛАРИ

Ақромов Бахтияр Акмалович, к/х.ф.н., к.и.х.

Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти.

Аннотация: Бугунги кунда республикамызда мойли экин майдонлари йилдан-йилга кенгайиб бормоқда. Улардан юқори ҳосил олишда зараркунанда ва касалликларга қарши курашни ўз вақтида самарали ўтказиш жуда муҳим аҳамият касб этади. Мақолада мойли экинларнинг асосий зараркунандаларидан бири -кунгабоқар парвонаси— *Нотоеосота nebulella* Нб.нинг морфологияси, биологияси ва унга қарши кураш чoralari тўғрисидаги маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: мойли экинлар, зараркунандалар, кунгабоқар парвонаси, зараркунандалар, ҳимоя қилиш, тадбирлар.

Аннотация: В нашей республике с каждым годом увеличиваются площади посевов масличных культур. Своевременная и эффективная борьба с вредителями и болезнями очень важна для получения высокого урожая масличных. В статье представлены сведения о морфологии, биологии и мерах борьбы с одним из основных вредителей масличных культур подсолнечной огневкой (*Нотоеосота nebulella* Нб.).

Ключевые слова: масличные культуры, вредители, подсолнечная огневка, вредители, защита, мероприятия.

Республикамызининг иқлим шароити турли хил қишлоқ хўжалик экинларини етиштириш учун қулай булганлиги сабабли аҳолининг эҳтиёжи учун ишлатиладиган бир неча ўнлаб турдаги экинлар етиштирилиб ҳосил олинади. Айниқса, кейинги йилларда мойли экинлардан соя, кунгабоқар, кунжут ва рапс майдонлари кенгайиб бормоқда.

Кенг майдонларда мойли экинлар етиштиришдан кўзланган мақсад аҳолини маҳаллий шароитда етиштирилган юқори сифатли ўсимликлар мойларини билан узлуксиз таъминлаш, чорвачилик, паррандачилик ва балиқчилик хўжаликларига тўйимли озуқа етказиб бериш ҳажмларини кенгайтириш ва ёғ-мой корхоналарининг қувватларидан